

Jugoslavenske državne ideje među Slovincima u 1918.

U članku se analizira razvoj jugoslavenskih vizija u Slovenaca u periodu od početka 1918. do 1. prosinca iste godine, kada je stvorena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina SHS). To je, naime, razdoblje u kojem se Slovenska pučka stranka (SLS) postupno odriče koncepta Svibanjske deklaracije i uključivanja slovenskih teritorija u južnoslavensku jedinicu unutar Habsburške Monarhije, a potom prihvaća i koncept sjedinjenja sa Srbijom. Unatoč naizgled kohezivnom djelovanju Slovenaca, posebice onim između dominantnih struja slovenskih konzervativaca i liberala, različite su polove slovenske političke scene ipak razdvajale značajne ideološke razlike, koje su se reflektirale i na temeljne geopolitičke parametre zamišljene države. Pored toga su i unutar pojedinih struja postojali pojedinci ili stranački disidenti koji su razvijali alternativne jugoslavenske vizije, a ovaj članak prikazuje dvije od njih, ideju Ivana Šusteršiča i viziju Dragotina Gustinčića. Autor pritom identificira njihove razlike u odnosu prema zahtjevima iz Svibanjske deklaracije te na kraju prikazuje okolnosti koje su presudno utjecale na način slovenskog sudjelovanja u kreiranju Kraljevine SHS.

Uvod

Drugu polovinu 1. svjetskog rata slovenska je politička elita zbog neizvjesnosti i iznimno velikog uloga dočekala relativno kohezivno. Pobjeda bi Centralnih sila, naime, za Slovence implicirala još snažniji pritisak austrijskih Nijemaca, dok je sve izvjesnija pobjeda Antante predstavljala prijetnju implementacije odredbi Londonskog pakta i anektiranja dobrog dijela slovenskih područja od strane Italije. U pokušajima konsolidacije vlastite pozicije glavne su slovenske političke stranke, prije svega konzervativci unutar Slovenske pučke stranke (*Slovenska ljudska stranka* – SLS) i liberali iz Narodno napredne stranke (NNS), pokušavali potaknuti zajednički nastup što šireg spektra južnoslavenskih političkih opcija s područja Habsburške Monarhije. To je 1917. rezultiralo Svibanjskom (Majskom) deklaracijom¹ koja je do kraja te godine, s naglaskom na habsburškom državnom

¹ Deklaracija je glasila: „Potpisani poslanici, udruženi u Jugoslavenski klub, izjavljuju da na temelju narodnog načela i hrvatskog državnog prava traže ujedinjenje svih područja Monarhije pod žezlom dinastije Habsburško-Lotarinške nastanjena Slovincima, Hrvatima i Srbima u neovisno državno tijelo koje će biti slobodno od svake narodne vlasti stranaca te će biti izgrađeno

okviru, hrvatskom državnom pravu te izričitom spominjanju Slovenaca, Hrvata i Srba, pored konzervativne i liberalne, dobila formalnu podršku i od strane slovenskih socijaldemokrata iz Jugoslavenske socijaldemokratske stranke (JSDS). Sukladno s time, predsjednik Jugoslavenskog kluba u Austrijskom parlamentu, Anton Korošec, odbacivao je svaku mogućnost sudjelovanja u Vladi koja ne bi pristala na koncept Svibanjske deklaracije. Čak i kad su austrijske vlasti uspjele pridobiti Slovenca Ivan Žolgera za mjesto u Vladi, Korošec mu je odrekao legitimnost zastupanja slovenskih interesa.² No, to ne znači da u 1918. drugih ideja nije bilo. Štoviše, buudći da reforme u smjeru bar djelomičnog ispunjenja Deklaracijskih zahtjeva nisu stizale, ne samo da su se alternativne vizije sve jasnije izražavale već su i sami tvorci Svibanjske deklaracije prilagođavali svoju političku strategiju na način da sebi nisu zatvarali mogućnost sudjelovanja pri implementaciji drugačijih vizija na južnoslavenskom prostoru.³ To je otvaralo nove perspektive i politička natjecanja na slovenskom političkom području, a cilj je u ovom članku prikazati okolnosti u kojima su se alternative oblikovale, identificirati njihove razlike u odnosu prema zahtjevima iz Svibanjske deklaracije i na kraju prikazati čimbenike koji su presudno utjecali na slovensko pristupanje južnoslavenskoj državi izvan Habsburške Monarhije.

Nemogućnost implementacije Svibanjske deklaracije

Svibanjska deklaracija, izuzev razbuktavanja slovenskog političkog života⁴ i identifikacije onih elemenata državnog razvoja oko kojih su se mogle složiti tri najveće slovenske stranke,⁵ Slovincima nije donijela puno bitnih promjena. Car Karlo I. ostao je, naime, neaktivan, iako se na početku činilo kako nema negativan stav prema samom aktu, no nije bio u mogućnosti uvoditi radikalne promjene, pogotovo nije imao snage za ukidanje dualizma. Sâm je sebe ekskulpirao tako da je prisegnuo na ugarski Ustav, što je impliciralo nepromjenjivost ugarskih granica, dok je rješavanje južnoslavenskog pitanja pokušavao prepustiti Vladi koja bi sitnim koncesijama, poput prepuštanja jednog mjesta u Vladi Slovincima ili Hrvatima te amnestije za slovenske i hrvatske političke zatvorenike, trebala

na demokratskim temeljima. Za ispunjenje ovog zahtjeva svog jedinstvenog naroda zauzimat će se svim svojim snagama. S tom će rezervom potpisnici sudjelovati u radu parlamenta.“ (PRUNK, TOPLAK, HOČEVAR 2006: 72).

² PLETERSKI 1971: 135-136.

³ PEROVŠEK 1998: 13.

⁴ PRUNK, TOPLAK I HOČEVAR 2006: 73.

⁵ Deklaracija, Jugoslovanski klub in S. L. S. *Slovenec* (Ljubljana), god. 46, 1. veljače 1918, 3; Tržaško jugoslovansko ženstvo za deklaraciju. *Edinost* (Trst), god. 43, 3. veljače 1918, 1; Deklaracija, Jugoslovanski klub in S. L. S. *Slovenec* (Ljubljana), god. 46, 4. veljače 1918, 3; JEGLIČ 2015 (11. studenoga 1917): 730.

namiriti zahtjeve glavnine habsburških južnih Slavena. Krajnja je mogućnost u manevarskom prostoru Karla I. bila svojevrsna autonomija koja, međutim, ne bi bitno zadirala u dualističko uređenje Austro-Ugarske. No, slabljenje Beča osjetili su i Slovenci, pogotovo liberali, čiji su zahtjevi postajali sve oštriji. Gregor Žerjav, koji se prometnuo u ključnu figuru ne samo na slovenskom liberalnom polu nego i kao spona između liberala i Korošca, koji je pod Žerjavovim utjecajem ideološki sve više odmicao od prijeratnih polazišta SLS te se počeo priklanjati protuhabsburškim stavovima, u Zagrebu izdaje brošuru o narodnom razgraničenju u Štajerskoj i Koroškoj. S aspekta austrijske Vlade i posebice austrijskih Nijemaca, na takvu je provokaciju trebalo odgovoriti pritiskom na Karla I., što je smanjilo carevu benevolentnost prema stavovima iz Deklaracije Jugoslavenskog kluba. Dana 12. svibnja 1918. zabranjeni su skupovi u ime davanja potpore deklaracijskim zahtjevima, da bi 25. svibnja Karlo I. njemačkim predstavnicima iz slovenskih zemalja eksplicitno obećao da ni do kakvog odvajanja slovenskih teritorija od ostatka Austrije neće doći.⁶ Isključivo radi rasprave o južnoslavenskom pitanju, 30. se svibnja sastala zajednička austrougarska Vlada pod predsjedanjem cara. Mađari su i dalje predlagali ideju proširenog subdualizma, prema kojoj bi Hrvatska-Slavonija bila proširena s Dalmacijom, dok bi Bosna i Hercegovina (BiH) bila neposredno priključena Ugarskoj te ne bi postala dijelom hrvatske podjedinice. Austrijski je predsjednik Vlade, pak, predložio trijalistički model s Hrvatskom-Slavonijom, Dalmacijom i BiH kao posebnom cjelinom, odnosno trećom habsburškom jedinicom. Prema nijednom prijedlogu Slovenci, odnosno njihovi teritoriji nisu bili predviđeni za spajanje s Hrvatima.⁷ Takvi su nepromijenjeni stavovi i onaj dio slovenskih konzervativaca koji je bio lojalan habsburškoj kruni odvratili od iluzija da bi za Habsburšku Monarhiju povoljan ishod rata, a to je u onom trenutku značilo sklapanje separatnih mirovnih sporazuma koji bi omogućili opstanak Monarhije, donio bitan pomak za Slovence. Štoviše, u slučaju pozitivnog razvoja rata unutarnja bi se snaga Nijemaca i Mađara u Monarhiji mogla dodatno povećati nauštrb manjih naroda. Razumljivo je, dakle, da nakon tog 30. svibnja i veći dio konzervativne slovenske političke elite, koji je dotad bio lojalan Monarhiji, prihvaća Koroščevu strategiju, koja se pod utjecajem slovenskih i čeških liberala bila oblikovala već krajem 1917.⁸ U skladu s njom sve otvorenije počinje pogledavati prema opcijama koje su uključivale mogućnost raspada postojeće države te se u tom kontekstu u komunikaciji s Bečom koristi sve oštrijim diplomatskim tonom.

Upravo su svibanjske izjave cara odredile smjer kojim će ići jedro slovenske političke elite. Povećana je kohezivnost Koroščeve struje u SLS-u i liberala koji

⁶ PLETERSKI 1971: 177.

⁷ Isto: 243.

⁸ HRIBAR 1928: 270.

su već 1. lipnja održali zajednički skup na kojem je osnovan Narodni svet za slovenska područja koji bi se trebao podrediti Narodnome vijeću u Zagrebu. Na taj su sastanak pozvani i predstavnici socijaldemokratske JSDS koja, doduše, pristaje na sudjelovanje u osnivanju, no ne i na članstvo u odboru Narodnog sveta.⁹ Savezništvo SLS-a i liberala koji su umjesto NNS-a oformili Jugoslavensku demokratsku stranku (JDS) te implicitno i socijaldemokrata bilo je bitno za prikazivanje slovenskog jedinstva. Liberali su zahvaljujući svojem većem utjecaju u urbanim slovenskim sredinama odigrali važnu ulogu u priređivanju velikih manifestacija, čija je funkcija bila prikazati upravo slovensko jedinstvo, no također i sveslavenskog stava o nužnosti reformiranja Habsburške Monarhije. Dana 16. i 17. kolovoza u Ljubljani se održavaju *Slavenski dani* na kojima, pored slovenskih, hrvatskih i srpskih predstavnika Monarhije, sudjeluju i češki te poljski predstavnici, što je bilo važno zbog tada još nejasnog stava Poljaka koji su, doduše, doprinijeli rušenju Seidlerove, no potom nastavili suradnju s antireformskom Hussarekovom vladom. S južnoslavenskog je, pak, aspekta indikativna bila izjava Srđana Budisavljevića, nekadašnjeg člana Hrvatsko-srpske koalicije (HSK) i pokretača lista *Glas Slovenaca, Hrvata i Srba*: „ne želimo biti robovi Mađara, ne želimo nikakvu veliku Srbiju, želimo imati unutar Monarhije našu jugoslavensku jedinstvenu državu kojoj će pripadati svi Srbi, Hrvati i Slovenci... Zagreb će biti središte Jugoslavena“.¹⁰ Može se, dakle, zaključiti da u tom trenutku Svibanjska deklaracija ostaje jedino sredstvo kojim se javno nastupalo prema državnim i zemaljskim vlastima unatoč tomu što se značajan dio slovenskih liberala zauzimao za što širu Jugoslaviju. No, te su manifestacije također bile bitne za naglašavanje prava na samoodređenje habsburških južnih Slavena i da će, pripoji li Italija dio slovenskog i hrvatskog teritorija, Antanta prekršiti svoje deklarativno temeljno načelo u međunarodnim odnosima.

Pristajanje na Svibanjsku deklaraciju impliciralo je djelomično popuštanje slovenskih liberala zbog prihvaćanja koncepta koji je ipak bio bliži prijeratnim polazištima slovenskih konzervativaca, što se očitovalo i 10. srpnja na sastanku Ivana Tavčara (u svojstvu predstavnika slovenskih liberala) i Andreja Kalana (kao načelnika SLS-a za Kranjsku) kod Henrika Attemsa, zemaljskog predsjednika Kranjske. Na tom su sastanku Tavčar i Kalan osudili Trumbićevo i Pašićevo djelovanje te su naglasili da ustraju na zahtjevima svih južnih Slavena lojalnih Habsburškoj Monarhiji koji su definirani u Svibanjskoj deklaraciji.¹¹ Istom se taktikom prema Beču služio i Korošec koji je u Spinčićevu društvu 23. srpnja te godine kod novog predsjednika Vlade, Maxa Hussareka, oštrim tonom zahtijevao neodgodive garancije za formiranje južnoslavenske jedinice. Hussarek nije imao mandat za

⁹ Dnevne beležke. *Naprej* (Ljubljana), god. 2, 6. lipnja 1918, 3-4.

¹⁰ PLETERSKI 1971: 249.

¹¹ ZEČEVIĆ 1968: 342 i 365.

ozbiljnije pregovore, no spomenuo je da glede ujedinjavanja Hrvatske-Slavonije i Dalmacije vjerojatno ne bi bilo problema, ali da Bosna nema predstavnika koji bi to mogao odobriti. Tom je prilikom Hussarek kao poseban problem ispostavio Trst, Pulu te još neke gradove na Jadranu koji, prema njegovu mišljenju, nisu bili južnoslavenski. Korošec je na Hussarekovo pitanje što zapravo Jugoslaven-ski klub namjerava s Trstom, izričito naveo kako bi taj grad trebao biti u državi „Jugoslaviji“ te da bi „Jugoslaveni“ vladali sporazumno s Talijanima. Također je napomenuo da bi željeznicama upravljala jugoslavenska Vlada, a Nijemcima bi, kao i drugima, bila omogućena slobodna trgovina. Na to je Spinčić dodao da pod Trst spadaju i Istra te Gorička te da Nijemci nemaju pravo na zahtijevanje Kočevja, Ptuja, Celja i Maribora. Hussarek se branio konstatacijom da na temelju postojećeg uređenja nije moguća takva reforma, na što Spinčić ustvrđuje kako je trenutni sustav zastario te da je Habsburška Monarhija formirana radi obrane protiv Turaka, a ne s ciljem njemačkog i mađarskog vladanja nad Hrvatima. U skladu s tim, nova bi jugoslavenska država morala biti u poziciji koja će joj omogućiti da s drugima državama, pod žezlom Habsburga, dakako, raspravlja o svim pitanjima.¹²

Iz navedenoga se nameće zaključak kako se Hussarekova vlada nadala razbi-
janju savezništva južnih Slavena djelomičnim namirivanjem Hrvata, čime bi ih
odrezala od Slovenaca. U skladu s tim predsjednik je austrijske Vlade pokušao
ublažiti slovenske zahtjeve intervenirajući neposredno kod ljubljanskog biskupa
Antona Bonaventure Jegliča. O tom događaju biskup piše u svojem dnevniku 29.
rujna 1918.:

U petak sam dobio pismo upozorenja od Hussareka, ministarskog predsjed-
nika. Opisuje opasnost jugoslavenskog pitanja koje se razvija u neprijatelj-
skom smjeru prema Austriji. Optužuje me za moj nastup u tom pogledu,
osuđuje moje pismo svećenicima, optužuje me za neprijateljstvo prema
Nijemcima i naređuje mi da se povučem u drugi plan te da od sada postu-
pam ispravno. Budući da se ovo upozorenje temelji na potpuno pogrešnim
informacijama o našoj situaciji, danas sam primjereno odgovorio. Ukratko
sam opisao razvoj situacije u Sloveniji, odnosno u SLS-u i Jugoslaviji.
Opisao sam uspjeh kako su obrazovani ljudi, vojnici, gotovo cijeli narod i
omladina sada s nama i u SLS te da se crkveni život sve više razvija. Dodao
sam, „da je narod i dalje lojalan Austriji i Monarhiji na temelju Svibanjske
deklaracije, ali da se u inteligentnijim krugovima, posebice u Hrvatskoj,
počinje razvijati smjer koji više ne naglašava Austriju, pa čak i smjer koji
od Austrije zazire. No tko je kriv? Kažem otvoreno i slobodno da središnje
vlasti u Beču i Budimpešti. Kao što su te vlasti uzgojile iredentizam, ruso-
i srbofilstvo, tako sada odvrćaju Jugoslavene od sebe jer se ne obaziru na
njihov poziv na pravdu te ih progone, tlače i ugrožavaju njihovu budućnost.
Nije ni čudno što polako okreću leđa državi koja je prema njima nepraved-

¹² PLETERSKI 1971: 310.

na.“ Priložio sam prijevod svog poziva svećenicima da ga ministar pročita i shvati da me krivo optužio. Za Njemačku sam rekao da smo protiv nje iz ljubavi prema Austriji, jer je (njemačka politika) takva da će Austrija biti potpuno ovisna o njoj. Priložio sam i knjižicu *Um die Jugoslavija*. Konačno, pozvao sam ga da radi na tome da nam sada, kada se reformira ustav, omogući potpunu pravednost i da Austrija izađe iz ovih turbulencija kao moćna savezna država zadovoljnih nacija; također sam ga upozorio da je sadašnje djelovanje vlade štetno za Austriju i vodi ju u propast: od koje neka nas Bog sačuva. Poslao sam prijepis cijelog dopisa i caru.¹³

Očito je kako Jeglič krajem rujna još uvijek nastupa s pozicija Svibanjske deklaracije, dok za Korošca smatra da je spreman na dvije opcije: „Spreman želi biti za svaki slučaj: ako Austrija opstane, ili ako ju Antanta podijeli kako sada izgleda“.¹⁴ Korošec je očigledno sve više uzimao u obzir potonju opciju.¹⁵ To se nije očitovalo samo iz njegova požurivanja što šireg kruga habsburških južnih Slavena pod kapu Jugoslavenskog kluba, koji je sâm vodio, već je to vidljivo i iz pisanja *Slovenca* koji 30. rujna u članku „Kaj pa je?“ očekuje poraz Austro-Ugarske i time novu Jugoslaviju postavlja izvan Habsburške Monarhije.¹⁶ Iako je tadašnja vlast razumljivo cenzurirala dio tog članka, to svjedoči o pristajanju Korošca da se i javno opredijeli za onaj jugoslavenski koncept koji su prije njega već bili zazivali slovenski liberali. *Slovenski narod*, primjerice, raspad Monarhije eksplicitno spominje već početkom rujna.¹⁷

Alternativne ideje

Jugoslavija u podunavskoj konfederaciji

Najveći suparnik Antona Korošca na konzervativnom slovenskom polu bio je Ivan Šusteršič, nekada prvo ime SLS-a i najutjecajniji Slovenac u austrijskom političkom životu. Sa svojim lojalnim stavom prema habsburškoj dinastiji i uvjerenosti da Slovenci trebaju zajedno s Hrvatima tražiti način da se Beču predstavljaju kao zaštitnik austrijskih interesa na Balkanu, bio je nositelj koncepta habsburškog trijalizma. Prema toj bi se ideji u državi na temelju hrvatskog povijesnog državnog prava formirala katolička južnoslavenska jedinica kao brana pred talijanskim irendentizmom i velikosrpstvom te bi ujedno smanjila snagu Ugarske.¹⁸ Rat je, dakako,

¹³ JEGLIČ 2015 (29. rujna 1918): 760.

¹⁴ Isto (25. rujna 1918): 759.

¹⁵ HRIBAR 1928: 268-273.

¹⁶ Kaj pa je?. *Slovenec* (Ljubljana), god. 46, 30. rujna 1918, 1.

¹⁷ Pravna vsebina majniške deklaracije. *Slovenski narod* (Ljubljana), god. 51, 7. rujna 1918, 1.

¹⁸ IVAŠKOVIĆ 2021.

smanjio njegov utjecaj jer je širi krug konzervativaca s vremenom počeo uvidati da bi se Austrija mogla naći na strani poraženih. Upravo je to smanjilo i mogućnost povratka Šusteršiča na čelo SLS-a, čak i kada je Krek neočekivano preminuo 8. listopada 1917. Nova garnitura u SLS-u već je bila čvrsto konsolidirala unutarnju stranačku hijerarhiju, što je Šusteršiču, koji je ostao lojalan Austriji i habsburškoj kruni cijeli period rata, ne samo onemogućilo konkuriranje za vrh stranke nego su ga i donedavni politički partneri postupno napuštali te prelazili na stranu njegovih konkurenata. Korošec je tako Šusteršiča do druge polovine 1918. već posve izolirao od mogućeg utjecanja na slovenske i hrvatske poslanike u državnoj skupštini.¹⁹ Tako, primjerice, Fran Šuklje u *Slovencu*, koji je nekada bio pod Šusteršičevim utjecajem, objavljuje članke eksplicitno usmjerene protiv donedavnog stranačkog šefa i njegova političkog djelovanja.²⁰ Može se reći da je u zadnjoj godini rata u pisanju *Slovenca* upravo on na mjestu glavne mete kritika zamijenio, bar privremeno, druge slovenske političke stranke. Šusteršič se, dakle, u 1918. našao u paradoksalnoj situaciji u kojoj je nominalno bio prvi čovjek Kranjske i osoba s pristupom najvišim položajima u habsburškoj dinastiji, no u vlastitoj stranci više nije imao nikakvu moć. To ipak ne znači da je nekadašnji stranački čelnik u vrijeme dok je Habsburška Monarhija još postojala bio irelevantan politički čimbenik. Iako stranačku infrastrukturu nije mogao nadomjestiti, ne može se reći da nije pokušavao biti politički aktivan. Između ostaloga, pokrenuo je izdavanje vlastitih časopisa kako bi svoje mišljenje podijelio sa što širim krugom slovenske javnosti i u kojem je do samog kraja Habsburške Monarhije iznosio alternativne ideje uređenja južnoslavenskog prostora.

Svibanjsku deklaraciju, unatoč njezinu spominjanju hrvatskog državnog prava i habsburške krune, Šusteršič nikad nije iskreno prihvatio. Primjerice, kada je Zemaljski odbor Kranjske, u kojem je Šusteršič još uvijek imao glavnu riječ, osudio djelovanje Ante Trumbića i Jugoslavenskog odbora kao nelegitimnog predstavnika Slovenaca, odbor istovremeno nije prihvatio prijedlog liberala da se pritom pozove na odredbe Svibanjske deklaracije.²¹ Smatrao je, naime, da postavljanje ultimata austrijskim vlastima udaljava Slovence (i Hrvate) od jedinih potencijalnih partnera. Šusteršič je doista bio iznimno lojalan Austriji, no to ipak nije značilo da je i nekritično pristupao njezinu vodstvu, pogotovo kad je u pitanju nemogućnost Beča da vidi kako su Slovenci i Hrvati stup „prave austrijske državotvornosti“.²² Upravo je to, prema Šusteršiču, olakšavalo velikosrpskoj propagandi usmjeravanje južnoslavenskog pitanja u smjeru stvaranja proširene srpske države. Također

¹⁹ RAHTEN 1999: 200.

²⁰ Deželna ustava, deželno gospodarstvo in dr. Šusteršič. *Slovenec* (Ljubljana), god. 46, 2. rujna 1918, 1.

²¹ PLETERSKI 1971: 178.

²² ŠUŠTERŠIČ 1996: 97-98.

je bio kritičan do povijesnih grešaka austrijske politike, prije svega formiranja Goričko-gradišćanske, Trsta i Istre kao zasebnih jedinica 1849., što ih je udaljilo od Kranjske i povećalo snagu talijanskih iredentista.²³ Svoje je teze, doduše, u diplomatskom tonu, Šusteršič pokušao predstaviti i samom caru Karlu I. 11. siječnja 1918. Pritom je ponovio svoja stajališta glede srodnosti Slovenaca i Hrvata, dok je u vezi s pitanjem Srba bio sklon njihovu uključivanju do te mjere da bi u formiranoj južnoslavenskoj državi, Iliriji, katolici ipak imali većinu. Ako to ne bi bilo moguće zbog otpora Mađara, Šusteršič je predložio osnivanje slovensko-hrvatske upravne jedinice unutar austrijskog dijela Monarhije sa sjedištem u Ljubljani. Takva bi Ilirija uključivala područja Kranjske, Goričko-gradišćanske grofovije, Istre, Trsta, Dalmacije, južne Štajerske i južne Koruške, što je bitno odstupalo od zahtjeva iz Svibanjske deklaracije. Bio je to zapravo prijedlog nove vrste subdualističkog rješenja koje je, za razliku od slučaja rješavanja statusa BiH u vrijeme aneksije, predviđalo posebnu južnoslavensku jedinicu unutar Austrije. Na istoj se audijenciji Šusteršič dotakao i srpskog pitanja te naglasio potrebu za njegovim rješenjem unutar Habsburške Monarhije jer „dok pored Bugarske postoji samostalna Srbija, mira neće biti“.²⁴ Od južnoslavenskih bi naroda, dakle, samo Bugari trebali ostati izvan Monarhije u vlastitoj državi – Velikoj Bugarskoj.

Zanimljivo je da je tadašnji predsjednik Vlade, Ernst Seidler, samo 12 dana nakon Šusteršičeve audijencije kod cara Karla I ponudio Antonu Korošcu povezivanje slovenskih i hrvatskih područja unutar Austrije, no ne i onih u Ugarskoj. Ono što bi Šusteršič gotovo sigurno bio prihvatio, barem kao prvi korak k ujedinjenju slovenskih i hrvatskih područja, Korošec i ostali slovenski konzervativci unutar Jugoslavenskog kluba nisu. Razumljivo je stoga da iste osobe nisu bile impresionirane ni carevim Manifestom od 16. listopada 1918. koji je predviđao federalizaciju austrijske polovine Monarhije, a što je zapravo Antanti trebalo pokazati austrijsku spremnost na implementaciju načela narodnog samoodređenja i autonomije, dok se Ugarsku u tom dokumentu nije spominjalo. Ono što se kasnije pokazalo kao konačan prekid komunikacije između Bečkog dvora i relativno ujedinjenje slovenske političke elite ipak nije obeshrabilo Šusteršiča. U časopisu *Novice* nastavlja s izlaganjem vlastite vizije južnoslavenske države. Između odbijanja Manifesta i proglašenja Države SHS u nekoliko je brojeva tog lista predstavljena ideja o Jugoslaviji u Podunavskoj konfederaciji, a Šusteršič potrebu za njom argumentira na sljedeći način:

Položaj jugoslavenske države kao jedne od podunavskih Sjedinjenih Država bio bi neusporedivo povoljniji. U te bi se Dunavske Sjedinjene Države ubrajale sve one nacionalne države koje proizlaze iz sadašnje Habsburške

²³ RAHTEN 1999: 202.

²⁴ Isto: 203.

Monarhije. Nema sumnje da su te zemlje ekonomski međusobno snažno povezane. Stoljeća zajedničkog života stvorila su veze koje ostaju i nakon što nestane sadašnji državni sustav sa svim birokratskim aparatom, pogotovo kada nestane sve ono što je sustavno otuđivalo narode od države. Jugoslavija je uglavnom morska obala ove dunavske skupine. Ostalo je zaleđe. Organski državnopravni savez sa zaleđem dao bi Jugoslaviji značajan položaj u toj skupini. Može se reći da će Jugoslavija u doglednoj budućnosti moći ostvariti važnu ulogu u tim Sjedinjenim Državama. Jasno je, međutim, da bi taj razvoj bio moguć samo ako bi jugoslavenska država bila potpuno neovisna i suverena. Prvo je, dakle, bez ikakve sumnje nužno da se ta suverenost i samostalnost u potpunosti uspostavi i da tada jugoslavenski narod slobodno odlučuje o svojim stalnim kontaktima sa susjednim nacionalnim državama koje su izrasle na tlu današnje austrougarske Monarhije.²⁵

Iz navedenoga vidljivo je kako je i Šusteršič tada prihvatio neminovnost raspada tadašnje Austro-Ugarske, odnosno njezino potpuno rasformiranje, što bi, pak, trebalo omogućiti narodima na njezinu području konzumaciju prava na samoodređenje. Upravo je u tome vidio mogućnost za uspostavu katoličke Jugoslavije u okviru šireg saveza podunavskih država.

U narednim brojevima Šusteršič detaljnije objašnjava kako bi podunavska konfederacija bila neke vrste gospodarska, carinska i monetarna unija sa zajedničkom valutom. Štoviše, Šusteršič predviđa i zajedničku vanjsku politiku, no istovremeno bi pojedine članice konfederacije mogle imati vlastita diplomatska predstavništva u inozemstvu. Svaka bi članica imala svoju vojsku te bi sama birala oblik državnog uređenja. Da je ideja u temelju bila konfederalna, bilo je jasno vidljivo iz zamisli da bi svaka članica trebala zadržati pravo na izlazak iz unije:

Sjedinjene Države, koje bi zauzele mjesto dosadašnje podunavske Habsburške Monarhije, uključivale bi Jugoslaviju, njemačku Austriju, Čehoslovačku, Poljsku, Ukrajinu, Rumunjsku i Mađarsku. ... Ove pojedinačne države prvo se uspostavljaju kao neovisne i suverene države. Svaka od njih bira vlastitu vladu i svoj oblik države, bilo republikanski ili monarhijski. Tek tada dolaze u međusobni kontakt kako bi se radi sigurnosti povezale u labavu državnu zajednicu kao „Sjedinjene Države“. Zajedničkim bi poslovima upravljalo Savezno vijeće sastavljeno od izaslanika saveznih država. Zajednički bi poslovi bili prvenstveno ekonomske prirode u tolikoj mjeri da bi Sjedinjene Države - kao primjerice Švicarska ili Amerika – prema van formirale jedinstveni ekonomski teritorij sa zajedničkom carinskom granicom i zajedničkom valutom. U tom bi pogledu najbolje bilo prihvatiti franak (dinar ili lev). Vanjska politika također treba biti zajednička, što uključuje i zajednička predstavništva u inozemstvu, no to ne umanjuje pravo svake pojedine države da ima i vlastita predstavništva te konzulate u svakoj

²⁵ Izolirana Jugoslavija ali Zedinjene države. *Novice* (Ljubljana), god. 1, 24. listopada 1918, 1.

stranoj državi. Vojska ne bi bila zajednička ... Svaka država neka uzdržava samo onoliko vojske koliko je potrebno za zaštitu unutarnjeg mira i reda. ... Državni je oblik pojedine države u državnoj zajednici nebitan. Svaka neka se uredi onako kako njen narod želi. Mogu biti republike ili monarhije i svaka može imati drugu dinastiju. To je nebitno za savez. Također se mora unaprijed kazati da svaka država, ako želi, može u svakom trenutku istupiti iz unije. U ovom slučaju, naravno, ta će država izgubiti sve koristi od saveznih veza. Ono što u ustavu unije nije jednoglasno uz afirmaciju svih državnih narodnih predstavnika definirano kao „zajednička stvar“, spada u isključivu nadležnost svake pojedine države i unija u tim pitanjima nema pravo glasa. Takav bi savez bio izuzetno povoljan za Jugoslaviju; kao i za Čehoslovačku i druge države. Taj bi savez omogućio Jugoslaviji da u potpunosti iskoristi svu svoju ekonomsku snagu, posebice svoj pomorski položaj koji je sam po sebi njezino najdragocjenije blago. Na toj bi se osnovi u najkraćem roku razvila bogata mentalna i materijalna kultura, a nacionalno bi siromaštvo bilo zamijenjeno nečuvanim bogatstvom.²⁶

Iz navedenog može se primijetiti kako je Šusteršičeva vizija povezivanja podunavskih naroda u osnovama bila vrlo slična kasnijoj ideji Europske unije. No, Šusteršičeva bi ideja trebala imati specifičnu geopolitičku funkciju:

...S narodnog aspekta, međutim, takav bi savez imao i tu pogodnost da odvraća austrijske Nijemce od priključenja k Njemačkoj. Ako se oni izoliraju, prije ili kasnije morati će u Njemačku jer ne mogu drugdje. No, ako se vežu za interese susjednih slavenskih zemalja, neminovno će se dogoditi isti proces kao i kod njemačkih Švicaraca koji su u neuništivoj interesnoj zajednici s romanskim državljanima sretni i zadovoljni što ne pripadaju Njemačkoj.²⁷

Takva bi uloga Podunavske konfederacije trebala, prema Šusteršiču, djelovati privlačno za glavne sile Antante jer bi ta državna tvorba, uz postojeću Švicarsku, trebala smanjiti potencijalnu snagu ujedinjene Njemačke. Pritom nekadašnji prvi čovjek slovenske političke scene nastavlja kako bi takvoj konfederaciji na čelu trebao biti član dinastije Habsburg. Time Šusteršič zapravo identificira primarno geopolitičko poslanje Habsburške Monarhije, a to je sprečavanje njemačke dominacije u Europi:

Savez bi vodilo Savezno vijeće. Predsjedanje Saveznim vijećem i zajedničko zastupanje trebali bi biti u nadležnosti dinastije Habsburg. Time se jednom zauvijek eliminira svaka konkurencija za predsjednika te se eliminiraju nezdrave ambicije pohlepnih pojedinaca. Prava saveznog predsjednika bila

²⁶ Podunavske Zedinjene države. *Novice* (Ljubljana), god. 1, 26. listopada 1918, 1.

²⁷ Isto.

bi ista kao i prava švicarskog saveznog predsjednika i engleskog kralja. Podrazumijeva se kako bi se sve pojedine države trebale dogovoriti o preciznoj definiciji tih prava, koja bi bila zajamčena saveznim ustavom. Time bi se najkraćim putem riješila sva dinastička pitanja koja će nesumnjivo odigrati svoju ulogu i na mirovnom kongresu. Na taj način niti jedna država ne žrtvuje ni trun svog suvereniteta, autonomije ili neovisnosti. Svaka si može urediti život prema svom ukusu, po volji naroda. U užu državnu zajednicu ulazi samo svojom voljom u zaštiti vitalnih interesa, s pravom slobodnog odvajanja. Na čelu saveza (...) bio bi potomak najstarije europske dinastije koji će utjeloviti i dostojno zastupati pred cijelim svijetom volju sedam slobodnih naroda.²⁸

Šusteršič, dakle, predviđa neke vrstu preobrazbe Habsburške Monarhije, i to u onom smjeru koji je promovirao praktički cijelu svoju političku karijeru.

Podunavska bi konfederacija trebala biti brana pred njemačkim nacionalizmom, a Jugoslaviju, u koju ne pribraja Srbiju, Šusteršič prije svega vidi kao pomorsku silu koja će imati oslonac u državama svojeg podunavskog zaleđa, što bi joj trebalo omogućiti zaštitu pomorskih interesa pred Italijom:

Jugoslavija leži uz Jadran; veliki je dio obale naš nacionalni posjed. To nam daje velike mogućnosti za život i razvoj, ali ne smijemo zanemariti da na istoj obali imamo moćnog susjeda, tri put jačeg po broju stanovnika i nerazmjerno jakog na polju kulture, financija i trgovine. Taj će nam susjed biti konkurent. S njim će se Jugoslavija na mirovnom kongresu morati boriti za najdragocjenije dijelove svog nacionalnog teritorija.²⁹

Može se zaključiti kako Šusteršič njemačke i talijanske teritorijalne aspiracije i dalje vidi kao najveće prijetnje kako za buduću Jugoslaviju u Podunavskoj konfederaciji tako i za same Slovence u njoj. Pritom također ispravo predviđa predstojeću diplomatsku borbu za Jadran.

U južnoslavenskom okviru Šusteršič za Jugoslaviju vidi opasnost isključivo u srpskim pretenzijama: „Pašić je odlučujućim krugovima u Londonu pokazao novu mjenicu, koju su svojom krvlju potpisale srpske trupe, i traži da se ta mjenica plati tako što će iz bugarskih ruševina izrasti – Velika Srbija! Dakle ne Jugoslavija, ne zaokruženi jugoslavenski teritorij u smislu Svibanjske deklaracije, nego samo Velika Srbija.“ Pritom kritizira tadašnje stanje u slovenskoj politici, pogotovo djelovanje Korošca i struju unutar SLS koja je pristala na suradnju sa Srbima:

Naša unutarnja politika nedavno je gotovo u potpunosti prešla u jugoslavensku struju. Ova politička struja nije toliko rođena i promicana spoznajom i sveobuhvatnim priznanjem te sviješću da smo mi Slovenci, Hrvati i Srbi

²⁸ Isto.

²⁹ Dinastično vprašanje. *Novice* (Ljubljana), god. 1, 23. listopada 1918, 1.

jedan narod, nego je ta politika nastala iz otpora njemačkom apsolutizmu. ... Moto s kojim se većina mladih slaže je: Jugoslavija – ili smrt! Što kaže Pašić? Kaže: Velika Srbija – ili smrt! A velika je razlika između Jugoslavije i Velike Srbije! Jugoslavija, kako ju shvaća Svibanjska deklaracija, ne negira Monarhiju, nego izričito traži da ostanemo pod našim starim vladarom. Jugoslavija dalje traži da se polako odrekne nekadašnjeg imena, da Slovenac više neće govoriti da je Slovenac, nego da je Jugoslaven. To traži Jugoslavija i od Hrvata i Srba. Velika Srbija je, međutim, nešto sasvim drugo. ... ako velika Srbija ustane, mrtva je „Jugoslavija“, jer Srbima ni na kraj pameti ne pada da se odreknu svog prastarog srpskog imena, koje tako duboko živi u srcu srpskog naroda, a sa srpskim imenom usko je vezana sva srpska tradicija od Dušana Silnog do kraljevića Marka; krvava povijest turskih borbi i ono što ne smijemo zanemariti, s njim je usko povezana i srpska – a ne jugoslavenska! – narodna crkva. ... Zato Pašić ne traži „Jugoslaviju“, već otvoreno Veliku Srbiju...“³⁰

U spajanju sa Srbijom Šusteršič, dakle, ne vidi put prema Jugoslaviji, već neminovno stapanje u Velikoj Srbiji i pritom primjećuje razliku između slovenskih pretežno liberalnih jugoslavenskih unitarista i srpske vizije jugoslavenstva. U nastavku stoga opisuje svoja predviđanja kako će se razviti jugoslavenska ideja, ako se u njoj glavna uloga prepusti Srbiji:

Za Veliku Srbiju srpska politika zahtijeva i dobar dio hrvatskih i slovenskih zemalja, ako ne i svih. Sada se moramo zapitati ne samo što će nam donijeti Velika Srbija, nego i kakve bi bile posljedice! Da vidimo! U kojoj bi ulozi Srbi mogli doći k nama? Ne bi došli kao „spasitelji“ i braća (...), nego kao pobjednici osvajači ... Zaista bi nas „spasili“ od germanstva, to priznajemo. No zato bismo raskinuli starodavne veze naših zemalja s našom dinastijom i s Podunavljem s kojim smo ekonomski vrlo blisko povezani. ... I kako bi izgledali naši seljaci da na litanijama jednog dana čuju molitve za kralja Petra ili Aleksandra! Oni seljaci i njihovi sinovi koji već pet godina krvare za – Karla! I naša inteligencija bi trebala malo razmisliti o posljedicama srpske okupacije. Sigurno je da se svaki osvajač osjeća kao gospodin. Tako će se osjećati i Srbi. Neće u Ljubljani slati slovenskog namjesnika ili Ivana Hribara za potkralja, nego će Srbin sjediti u Ljubljani da vlada i upravlja slovenskim zemljama! Kao što smo nekad zavidjeli Nijemcu jer je uzimao naše bolje poslove, tako ćemo kroz neko vrijeme mrziti i Srbina, jer će vladati i gospodariti, a mi ćemo služiti. O „Jugoslavenstvu“ se neće puno govoriti. Pogledajmo dalje crkvenu situaciju. ... nikakav konkordat neće spriječiti da u Velikoj Srbiji pravoslavna crkva bude državna crkva. ... Srbi će na sve načine nastojati Slovence i Hrvate pretvoriti u Srbe. Najčešća su sredstva za to škola i crkva. U školi će i uredima dominirati srpski jezik, a crkva će imati zadatak ubrzati taj proces. ... Ovo su samo neke od točaka

³⁰ Pred odločtivju. *Resnica* (Ljubljana), god. 1, 5. listopada 1918, 1-2.

koje ističemo da svatko za sebe ima priliku razmisliti kuda plovimo u ovim kritičnim vremenima, ako gledamo samo trenutne uspjehe, a ne posljedice. Jer i mi mislimo na posljedice, mi smo to što jesmo: Slovenci i Austrijanci.³¹

Iz navedenog se očituje Šusteršičevo predviđanje velikosrpske hegemonije i pokušaja sustavne asimilacije Slovenaca i Hrvata u državi s političkim centrom u Srbiji.

Nekadašnje prvo ime slovenske politike u to vrijeme iskreno zastupa ideju Jugoslavije koja bi opsezala područja od Trsta do Drine te bi joj vladao predstavnik habsburške dinastije. Od te opcije, za koju vjeruje da je za Slovence optimalna, Šusteršič nije odustajao do samog kraja Habsburške Monarhije. U zadnjem broju časopisa *Resnica* od 26. listopada 1918. objavljuje:

U svojoj se odluci „Narodno vijeće“ ne dotiče dinastičkog pitanja, odnosno državnog oblika, već samo naglašava da Slovenci, Hrvati i Srbi žele biti ujedinjeni u jedinstvenu, neovisnu i suverenu državu unutar svojih etnografskih granica. Jugoslavenski narod to zaista želi. To je temelj na kojem narod želi izgraditi svoj budući državni dom. Prema odluci „Narodnog vijeća“ dinastičko pitanje još nije riješeno, već ide posebnim kolosijekom. Ne skrivamo da vidimo vitalni nacionalni interes da se ovo pitanje riješi u dogovoru s habsburško-lorenskom dinastijom. ... Mi, koji nikada nismo skrivali svoje dinastijske osjećaje, održavamo svoju vjernost dinastiji toliko dugo da će nas od nje odvezati samo čin krune ili važeći međunarodni akt. Ako se ovo drugo dogodi, svoju lojalnost ćemo prenijeti na novu državnu vlast.³²

Iz zadnjeg je broja časopisa primjetno kako se Šusteršič ipak nije mogao posve distancirati od stvarnosti te je pomišljao i na opciju formiranja Jugoslavije pod drugom krunom. O toj mogućnosti raspravlja u članku s naslovom „Dinastičko pitanje“ u kojem konstatira:

Jugoslavija je izvjesna. Ostaje samo dinastijsko pitanje. ... Poznate su naše dinastijske emocije, ali ne želimo to stavljati u prvi plan, nego želimo raspravljati o tom pitanju sa stajališta neograničene slobode samoodređenja. U principu, ovo je pitanje: želimo li biti potpuno neovisni u budućnosti ili jedna od onih neovisnih i suverenih država koje bi u budućnosti trebale činiti Habsburško-Lorenske Sjedinjene Države. Potpunom neovisnošću može se smatrati biti još jednom pod dinastijom, primjerice u duhu krfskog programa pod dinastijom Karađorđević, ili postati republika. Uzgred budi rečeno da bismo u ovom slučaju mi bili za republiku. Ne vidimo razumnog razloga da,

³¹ Isto.

³² Deželni glavar dr. Ivan Šusteršič o položaju. Wilsonov odgovor in sklep „Narodnega Vjeća“. *Resnica* (Ljubljana), god. 1, 26. listopada 1918, 2.

ako se već rastanemo od jedne dinastije, potonju zamijenimo drugom ... No to nikako nije glavna stvar. Mnogo je važnije pitanje koje se mora najprije riješiti, a to je puna neovisnost ili pristupanje Sjedinjenim Državama. Iznad svega, ponavljam i naglašavam, naš etnografski teritorij mora biti cjelovito osiguran našom jugoslavenskom državom. To je *conditio sine qua non* preko kojeg koji nitko ne može. Nije tajna da je, s čisto nacionalnog stajališta, potpuna neovisnost vrlo primamljiva. No trebamo razmišljati malo dalje: o mogućnostima života i razvoja te nesmetanog postojanja naše nove zemlje. Jugoslavija leži uz Jadransko more; veliki je dio obale naš nacionalni posjed. To nam daje velike mogućnosti za život i razvoj, ali ne smijemo zanemariti činjenicu da na istoj obali imamo moćnog susjeda ... Italija će u vojsci biti jača nego ikada prije i ta će moć predstavljati latentnu prijjetnju Jugoslaviji. Liga naroda neće nas moći zaštititi od te prijjetnje.³³

Šusteršič, dakle, na kraju ipak prihvaća realnost prema kojoj će Habsburška Monarhija prestati postojati, no smatra kako nema nikakvih razloga da se novonastale države ne bi povezale u novu zajednicu, dakako, kao potpuno suverene jedinice koje bi imale i pravo izlaska iz tog saveza.

U ideji Podunavske konfederacije Šusteršič nije bio posve usamljen. U hrvatskoj je historiografiji dobro poznat koncept Stjepana Radića, koji se jednako protivio izravnom spajanju sa Srbijom³⁴ te je prema uzoru na SAD predložio stvaranje hrvatske države koja bi bila utemeljena na hrvatskom državnom pravu i načelu samoodređenja.³⁵ U okviru alternativa, kad je postalo jasno da habsburška država neće opstati, predložio je i stvaranje Podunavske federacije koja bi određeno vrijeme bila pod francuskim ili američkim protektoratom. Na slovenskoj je, pak, strani, jedan od ideologa SLS-a, Aleš Ušeničnik, kada je već bilo jasno da Centralne sile nikako ne mogu dobiti rat, u svojoj brošuri *Um die Jugoslavija* iz kolovoza 1918. potvrdio da su Slovenci, u prvom redu velika većina slovenskih katolika, nesporno vjerni habsburškoj dinastiji. Štoviše, Svibanjsku deklaraciju označava kao dokument koji bi car Karlo I. mogao iskoristiti u okviru Wilsonova načela o samoodređenju naroda te bi pozivom na taj dokument sile Antante, odnosno SAD mogle odbiti zahtjev srpskog kralja Petra za priključenjem habsburških južnoslovenskih područja Srbiji.³⁶ Pored Ušeničnika, još u veljači 1918. nekadašnji slovenski liberal i potom socijaldemokrat, Henrik Tuma, predlaže formiranje srednjoeuropskog saveza slobodnih naroda/država:

Na Austro-Ugarsku potrebno je prema njenom unutarnjem etnografskom sastavu i njenom povijesnom razvoju gledati kao na jedro i uzor europskog

³³ Dinastično vprašanje. *Resnica* (Ljubljana), god. 1, 26. listopada 1918, 2.

³⁴ RADIĆ 1971: 334.

³⁵ IVAŠKOVIĆ 2018: 525-551.

³⁶ UŠENIČNIK 1918: 58-59.

saveza država. Vodstvo i formiranje europske republike nisu unaprijed pripisani Njemačkoj, nego austro-ugarsko-slavenskoj jadranskoj, dunavskoj, sudetskoj i karpatskoj državi. ... Samo bi oslobođenje svih naroda između Baltika i Jadrana, između Egejskog i Crnog mora stvorilo temelj slobodnog suverenog europskog saveza država. ... Jedino pomoću ustanovljenja prave Srednje Europe Poljaka, Čeha, Mađara, Rumunja i južnih Slavena omeđiti će se Njemačku, Rusiju i Italiju na njihove geografske i etnografske granice te će time takve organski povezane europske države postati ne samo moguće, već nužne. ... To je oslobođenje Europe.³⁷

Tuma je, dakle, slično kao i nešto kasnije Šusteršič, predviđao da za manje srednjoeuropske narode nije najbolja opcija potpuna međunarodna neovisnost jer bi ih to činilo ranjivima i posljedično prepuštenima na milost velikim silama, prije svega Njemačkoj, Rusiji i Italiji. Raspad stare države trebao bi stoga omogućiti povezivanje manjih naroda u posebnu cjelinu, a ključno bi vezivno tkivo te tvorevine bio strah novih državnica pred većim i snažnijim susjedima te njihovim pretenzijama. Kao što je vidljivo iz ovih zapisa, za hrvatsko-slovensku inačicu Jugoslavije to je, kako prema Šusteršiču tako i prema Tumi, prije svega bila Italija.

Teritorijalno i kulturno integralna alternativa

Slovenski socijaldemokrati iz JSDS-a nisu imali svojih predstavnika na najvišoj austrijskoj parlamentarnoj razini, stoga je ostalo članstvo bilo u manjoj mjeri vezano na mišljenja i izjave najviše pozicioniranih stranačkih predstavnika te se u slovenskim socijaldemokratskim krugovima simultano razvijalo i živjelo više različitih ideja jugoslavenske države. Jedna je od tih i spomenuta ideja Henrika Tume, dok je drugu granu socijaldemokrata, koja će nakon rata formirati komunističku političku formaciju, predstavljao Dragotin Gustinčič. U JSDS učlanjuje se nakon Tume, u 1910., no početkom Prvog svjetskog rata postaje relevantniji u južnoslavenskom kontekstu. Prije nego što će Italija stupiti u rat 1915., Gustinčič emigrira u Srbiju, gdje pokušava srpsku Vladu zainteresirati za pitanje slovensko-talijanskog razgraničenja, posebice za pitanje Trsta, te dobiva njezinu potporu za kasnije djelovanje u društvima i izdavačkim kućama pod njezinim okriljem. Potom bježi preko Crne Gore i Albanije te se na Božić 1915. ponovno vraća u Italiju da bi odande produžio za Švicarsku.³⁸ Tamo se zapošljava u informativnom birou koji organizira upravo srpska Vlada, no uskoro dolazi u sukob s njom zbog svojeg protivljenja centralističkim stavovima koje je biro promovirao. Posljedično gubi novčanu potporu srpske Vlade, što Gustinčiča okreće prema tadašnjoj vlasti

³⁷ RAHTEN 2002: 108.

³⁸ Arhiv Republike Slovenije (dalje: ARS), AS-1546, Zbirka biografija vidnejših komunistov in drugih javnih osebnosti, kut. 15, Življenjepis Dragotina Gustinčiča.

u Crnoj Gori. Svoj sukob s velikosrpskim glasilima nastavlja u Zürichu 1917. i 1918. u okviru pisanja za časopis *La Yougoslavie* u kojem se zauzima za formiranje federativne jugoslavenske države, kontrirajući tako srpskom glasilu *La Serbie*, koje je tada izlazilo u Ženevi i zagovaralo centralističko uređenje.³⁹

Zanimljivo je da Gustinčić tada kao razloge za federalizam navodi različite stupnjeve društvene razvijenosti pojedinih dijelova buduće države kako s gospodarskog tako i s intelektualnog aspekta te pritom eksplicitno navodi da bi centralističko uređenje dovelo do gušenja prije svega ekonomski i kulturno naprednijih dijelova zamišljene Jugoslavije. Federalizam, koji zagovara *La Yougoslavie* pred kraj rata, ne bi temeljio na narodnom principu. Uredništvo časopisa, naime, naglašava da Jugoslaveni čine jedinstvenu naciju. Ipak, kao idealno unutarnje rješenje za jugoslavensku državu uredništvo vidi formiranje provincija sa što većom autonomijom. Za razliku od srpskih glasila, *La Yougoslavie* je predviđala integralnu južnoslavensku državu koja bi uključivala i Bugare. Dakako, ni Bugarska ne bi unutar Jugoslavije postojala kao cjelovita upravna jedinica, nego bi bila podijeljena na tri do pet provincija. Pri zacrtavanju unutarnjih granica uredništvo *La Yougoslavie* slovenskim pokrajinama priključuje Istru, dok Hrvatsku razbija na više dijelova zbog, kako uredništvo navodi, straha pred jačanjem „provincijalizma“.⁴⁰ Zanimljivo je da kasnije časopis ipak odustaje od crtanja granica, smatrajući kako bi taj zadatak trebali preuzeti stanovnici buduće Jugoslavije na temelju samoopredjeljenja. Pokrajinske bi upravne jedinice trebale imati ovlasti na području financija, gospodarstva, školstva, sudstva i vjerskih pitanja, dok bi državni centar bio nadležan za međunarodne poslove, obranu, željeznice, poštu, međunarodnu trgovinu i međunarodne financije.

Slično kao Šusteršič, i Gustinčić najveću opasnost vidi u centralizmu velikosrpskih krugova, koji su svojom idejom o Velikoj Srbiji Hrvatima i Slovencima, prema njegovu mišljenju, nudili puno manje nego što su imali u Austro-Ugarskoj. Uredništvo *La Yougoslavie* stoga izražava strah da bi se puno Slovenaca i Hrvata moglo radije opredijeliti za Austriju nego za centraliziranu Jugoslaviju, pogotovo nakon srpskog dogovaranja s talijanskom stranom o razgraničenju u okviru Londonskog pakta. Krfsku deklaraciju časopis na trenutak predstavlja kao odstupanje srpske Vlade od velikosrpskih aspiracija, no uskoro to označava samo kao njezino taktičko odstupanje kako bi prikrila vlastitu unutarnju krizu, koja se manifestirala nakon solunskog procesa. Federalističko bi uređenje, prema uredništvu časopisa, trebalo smanjiti sukobe koji su u budućoj državi bili neminovni. No, Gustinčić smatra kako to neće biti zbog nacionalnih tenzija, već zbog velikih socijalnih i gospodarskih razlika. Također je zanimljivo da je uredništvo

³⁹ Isto.

⁴⁰ VOVKO 1973: 119.

časopisa, a tu je glavnu riječ uz Gustinčića imao Nikola Smodlaka,⁴¹ predviđalo kako će Jugoslavija još dugo ovisiti o pomoći i investicijama europskih zemalja, koje će biti zainteresirane za ulaganja u novu državu samo pod uvjetom njezine stabilnosti. Preduvjet za to je, pak, trebao biti federativni demokratski sustav po uzoru na Švicarsku i njezino kantonalno uređenje. U tom se okviru *La Yougoslavie* zauzima za subjektivitet prije svega Crne Gore, što ne začuđuje s obzirom na financiranje Gustinčića od strane tadašnjih crnogorskih vlasti, a samoodređenje se predviđa i za područje Makedonije te Vojvodine.⁴²

Kad je postalo očito da Bugarska neće postati sastavnim dijelom jugoslavenske države, Gustinčić argumentira da se novo unutarnje uređenje države mora temeljiti na pokrajinama koje će omogućiti formiranje nove svijesti – jugoslovenstva. Time bi se trebao spriječiti razdor koji su stvarali „povijesni šovinistički srbizam i kroatizam“ te bi se ujedno onemogućilo eksploataciju periferije od strane državnog centra.⁴³ Naglašavanje srpstva, hrvatstva ili slovenstva *La Yougoslavie* smatra nepoželjnim, odnosno štetnim za jugoslavensku naciju. Štoviše, Jugoslavija bi trebala predstavljati korak naprijed s nacionalnog aspekta, no to je bilo usko povezano s predviđenom socijalnom reformom. Jugoslavija je, dakle, prema uredništvu časopisa, trebala biti model novog društvenog (antikapitalističkog) uređenja. Istovremeno, Gustinčić svako zauzimanje za Državu Srba, Hrvata i Slovenaca označava kao aspiraciju buržoazije za očuvanje vlastitih povlastica. U vrijeme rata jedan od kasnije najistaknutijih ideologa jugoslavenskih komunista, dakle, predviđa federativno uređenje s opsežnom autonomijom pokrajina, no također i nacionalni jugoslavenski unitarizam. Ipak, potonje je bilo od sekundarnog značenja, dok je primarni zadatak tog kruga tadašnjih socijaldemokrata bio suprotstavljanje centralističkim aspiracijama velikosrpskih krugova i pokušaj integriranja svih južnoslavenskih naroda u jednu državu.

Srpska Vlada i njezini velikosrpski stavovi nisu predstavljali jedinog suparnika „neovisnoj jugoslavenskoj demokraciji“, kako je sâm sebe predstavljao krug oko *La Yougoslavie*. Ta je politička grupacija došla i u sukob s Jugoslavenskim odborom pod vodstvom Ante Trumbića.⁴⁴ Jugoslavenski se odbor u pisanju *La Yougoslavie*

⁴¹ Nikola Smodlaka bio je liječnik podrijetlom iz Dalmacije koji je sebe smatrao Jugoslovenom, odnosno Srbinom (VOVKO 1973: 117).

⁴² Pritom je zanimljivo da su slovenski socijaldemokrati, kasnije i komunisti, smatrali Makedonce posebnim narodom koji nije ni srpski ni bugarski. Takav je stav već prije Prvog svjetskog rata zastupao Henrik Tuma, dok je Gustinčić na tome ustrajao i u kasnijoj raspravi jugoslavenskih komunista 1923. (PEROVŠEK 1978–1979: 17–44).

⁴³ VOVKO 1973: 119–123.

⁴⁴ Upravo je Trumbić kategorički odbacio mogućnost Gustinčićeva nastupa na kongresu potlačenih naroda Austro-Ugarske koji se 8. i 9. travnja 1918. održao u Rimu. Gustinčić je pritom neuspješno lobirao kod organizatora kongresa, a njegovo je protestno pismo objavio samo jedan talijanski časopis.

eksplicitno označavalo kao organ bez legitimnosti jer nikada nije dobio punomoć naroda. Štoviše, uredništvo i srpsku Vladu predstavlja kao nelegitimnu silu, za koju se nada da će je zbaciti sâm srpski narod. Pritom naglašava njezino štetno djelovanje u odnosu prema Crnoj Gori te u odnosima s Italijom, koji su za Slovence i Hrvate bili od presudne važnosti. Upravo je iz vizure Rima, prema pisanju *La Yougoslavie*, Pašić bio idealan sugovornik jer je bio spreman odreći se velikog dijela jadranske obale. Na drugoj strani uredništvo kao potencijalno rješenje vidi mogućnost preseljenja, odnosno razmjene stanovništva koja bi omogućila jasne i trajne granice.⁴⁵ Budući da potonje ipak smatra malo vjerojatnim rješenjem, nudi i alternativnu mogućnost. Trst bi u slučaju „pametnog kompromisa“, prema uredništvu časopisa, trebalo prepustiti Italiji, dok bi Slovenci na području Gorice i Furlanije formirali vlastitu republiku koja bi bila u konfederaciji s Italijom. To bi bilo ponuđeno i Talijanima na području Istre.⁴⁶ Taj prijedlog uredništvo iznosi u zadnjem broju u studenome 1918. te pritom velike nade polaže u jugoslavensku konstituantu za koju smatra da će imati legitimnost predstavljanja svih „Jugoslavena“. Zanimljivo je da u tom okviru *La Yougoslavie* sa simpatijom piše o Korošcu kao pravom nasljedniku Janeza Evangelista Kreka. Časopis u tom kontekstu ne piše negativno o Svibanjskoj deklaraciji i pozdravlja kasnije formiranje Narodnog vijeća u Zagrebu kao svojevrsnog prethodnika jugoslavenske konstituante.⁴⁷ Ipak, slično kao Šusteršič, i uredništvo *La Yougoslavie* (kao, uostalom, i većina članstva JSDS-a) ostaje na margini političkog spektra s relativno malim utjecajem na razvoj događaja. Budući da su među zapadnim europskim državama Jugoslavenski odbor i srpska Vlada uživali bitno veći ugled i posljedičnu podršku, dio se slovenskih socijaldemokrata okreće prema još izraženijem naglašavanju podrške idejama boljševika, dok se dio članstva koji je djelovao na zapadu pokušava preusmjeriti prema politici SAD-a.

Odbijanje austrijskog prijedloga i požurivanje Hrvata

Za razliku od ideologija s jasnim odrednicama, koje su se mogle primijetiti u Šusteršiča i Gustinčiča, u središtu je slovenske političke pozornice ipak bio Korošec, kojeg je karakterizirao puno pragmatičniji pristup politici. Tu je karakteristiku kod Korošca već početkom 1914. bio primijetio ljubljanski biskup Jeglič zbog čega ga je tada označio kao „duhovno slabog“,⁴⁸ no biskupovo se mišljenje promijenilo upravo uslijed Korošćeve političke talentiranosti koja se manifestirala preko suradnje s Gregorom Žerjavom, odnosno liberalima i nakon toga također s hrvatskim te

⁴⁵ VOVKO 1973: 124.

⁴⁶ Jadransko vprašanje. *La Yougoslavie* (Zürich), god. 2, studeni 1918, 284.

⁴⁷ Dr. Anton Korošec. *La Yougoslavie* (Zürich), god. 2, studeni 1918, 301.

⁴⁸ JEGLIČ 2015 (21. siječnja 1914): 580.

posebice srpskim političkim predstavnicima. Na Korošca su, razumljivo, najprije značajno utjecale informacije koje su tada stizale s hrvatskih područja. Svoj je oštar nastup prema austrijskim vlastima pred ljubljanskim biskupom 25. rujna 1918. opravdavao upravo mišljenjem da se Hrvati izrazito protive Austriji jer su za potpuno neovisnu republiku. Nakon tri tjedna ljubljanski biskup korigira to mišljenje i u dnevnik zapisuje da među Hrvatima nema jedinstvenog stava te da je jedan dio hrvatske inteligencije za republiku s predsjednikom Karađorđevićem na čelu, drugi dio za monarhiju s kraljem, također iz dinastije Karađorđević, dok je dio prema njemu bio za potpunu implementaciju Svibanjske deklaracije.⁴⁹ Ljubljanski se biskup naknadno ispravlja i na dan proglašenja Države SHS zapisuje kako su Hrvati ipak, kao što ga je i Korošec uvjeravao, u velikoj većini za republiku.⁵⁰ Iz navedene rasprave o tome treba li buduća južnoslavenska država biti republika ili kraljevina pod Karađorđevićima, očito je da se u tada dominantnoj struji slovenskih konzervativaca ozbiljno računalo s mogućnošću da se habsburški južni Slaveni priključe Srbiji. Također je vidljivo kako je vodećim ljudima SLS-a bilo jasno da većina Hrvata, ako do takvog povezivanja dođe, naginje republikanskom uređenju. Iz dnevnčkih zapisa ljubljanskog biskupa vidljivo je i to da su se slovenski konzervativci priklanjali toj opciji, dok su se liberali u JDS-u, posebice Koroščeva desna ruka u Jugoslavenskom klubu, Gregor Žerjav, zalagali za centraliziranu državnu tvorbu sa središtem u Srbiji.⁵¹ Istovremeno, ključne osobe slovenske socijaldemokracije iz vizure ljubljanskog biskupa nisu bile sklone monarhiji. Ivan Cankar, primjerice, navodno nije vjerovao da Jugoslavija može opstati pod srpskim kraljem te je čak smatrao kako će na kraju Srbi sami zbaciti kralja i uspostaviti republiku.⁵² To ukazuje na relativno slabo poznavanje srpske politike od strane šireg spektra tadašnjih slovenskih političara, što je u kontekstu analize djelovanja slovenskih konzervativaca ustanovio i slovenski povjesničar Andrej Rahten.⁵³

Nakon Hussarekova neuspjeha razbijanja slovenskog deklaracijskog pokreta i njegova odvajanja od hrvatskih težnji za ujedinjenjem hrvatskih teritorija u jedinstveno političko-pravno tijelo, pojedini austrijski političari razmišljaju i o drugim opcijama. U tom je kontekstu zanimljiva ideja autonomne Slovenije, koja ne bi bila dijelom hrvatske jedinice, ali bi bila teritorijalno zaokružena unutar Austrije.⁵⁴ To bi bila neka nova vrsta suptrijalizma, ako bi Hrvati uspjeli užu Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju odvojiti od Ugarske i Austrije, odnosno dvojnog

⁴⁹ Isto (16. listopada 1918): 762.

⁵⁰ Isto (29. listopada 1918): 765.

⁵¹ Isto (25. listopada 1918): 763 i (29. listopada 1918): 765.

⁵² Isto (26. studenoga 1918): 769.

⁵³ RAHTEN 2002: 101.

⁵⁴ PLETERSKI 1971: 255.

subdualizma, ako bi, pak, Hrvatska-Slavonija ostala u sastavu Ugarske te bi joj se eventualno priključila još Dalmacija pa bi Hrvatsko Kraljevstvo predstavljalo posebnu jedinicu unutar Ugarske. U takvom bi zamišljenom raspletu Slovenija imala sličan status kao što ga je Hrvatska-Slavonija dotad imala unutar Ugarske. Slovenski su političari takav prijedlog u ono vrijeme ignorirali, odnosno uzeli na znanje pri požurivanju procesa povezivanja slovenskih s hrvatskim područjima koje je još uvijek usporavao HSK. Korošec je, naime, već bio konsolidirao stavove slovenskih stranaka, odnosno podršku uspostavi *Narodnog sveta* i priznavanje vlasti Narodnom vijeću. Posljedično su i slovenski socijaldemokrati u Zagrebu 6. listopada zajedno s hrvatskim delegatima na jugoslavenskoj socijalističkoj konferenciji usvojili zaključak da će podupirati rad Narodnog vijeća zajedno s ostalim strankama iz naroda Slovenaca, Hrvata i Srba, ako taj rad nije u suprotnosti sa socijalističkim načelima. No, konačno je formiranje krovne organizacije u Zagrebu kasnilo. Korošec stoga, pored izravnog obraćanja predstavnicima hrvatskih stranaka, vrši pritisak i svojim glasilima te pritom eksplicitno navodi da: „Slovenci koji imaju najveću i najugroženiju državnu granicu ne mogu toliko čekati raščišćavanje situacije na Banovini i da u međuvremenu ostanu pasivni. Tko bar malo zna o borbama u Mariboru, Koruškoj, Gorici, Trstu i zapadnoj Istri, priznati će da se željezo mora odmah kovati.“⁵⁵ Nakon kapitulacije Bugarske pritisak slovenskih predstavnika postaje još jači jer je postalo izvjesno da ni pobjeda u bitci na rijeci Soči neće bitno promijeniti širu geopolitičku podjelu karata. Potrebno je, dakle, bilo pridobiti simpatije Antante, a u tom je pogledu primarno bilo ostvarivanje savezništva barem s habsburškim Srbima. Ulazak HSK u Narodno vijeće 8. listopada predstavljalo je ostvarenje cilja u koji su upravo slovenski političari predvođeni Korošcom uložili najviše energije. Pritom je znakovito upravo Korošec izabran za predsjednika tog organa, što je na neki način bilo i priznanje značenja Jugoslavenskog kluba i SLS-a za djelovanje u vrijeme rata. Uslijed takvog razvoja događaja ne začuđuje činjenica da je biskup Jeglič do samog kraja vjerovao kako će glavne sile Antante – Englezi, Francuzi i Amerikanci – spriječiti Italiju pred anektiranjem slovenskih područja.⁵⁶

Deklaracijom od 19. listopada 1918. na cijelom je južnoslavenskom području Habsburške Monarhije vlast preuzelo Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba koje je isti dan odbacilo spomenuti Manifest cara od 16. listopada, kao i svaki budući prijedlog koji bi pokušavao parcijalno rješavati pitanje Slovenaca, Hrvata i Srba na području Monarhije.⁵⁷ Liberalni *Slovenski narod* o tom činu piše: „Slovenski se narod narugao Manifestu Karla I. kao dokumentu koji bi trebao baciti ‘pijesak u oči’ Wilsonu, nudeći južnim Slavenima nadomjestak za Jugoslaviju

⁵⁵ KRIZMAN 1968: 174-175.

⁵⁶ JEGLIČ 2015 (26. studenoga 1918): 770.

⁵⁷ BOBAN 1992: 45-60.

u obliku Ilirije, u kojoj bi se Slovenci trebali odreći svojih teritorija u Koruškoj i Primorju.⁵⁸ Slične su bile i reakcije konzervativnih časopisa,⁵⁹ što navodi na zaključak da je sa slovenskog stajališta povezivanje s drugim južnim Slavenima ovog puta nudilo bolju perspektivu od one koju je nudio Beč. Deset dana kasnije, 29. listopada, u Hrvatskom saboru proglašena je Država Slovenaca, Hrvata i Srba (Država SHS),⁶⁰ čime se preduhitriло pokušaje uspostavljanja sovjetskih republika prema boljševičkom modelu,⁶¹ dok se u Ljubljani na taj dan održao veliki skup podrške odluci koji je prerastao u miting kulturno integralnog jugoslovenstva. U prvom su planu na tom skupu bili Mihajlo Rostohar, koji je u funkciji vojnog poručnika odrekao lojalnost Austriji, i Ivan Hribar, koji je preuzeo ulogu prvoga govornika te izjavio da su Slovenci, Hrvati i Srbi „narod istoga jezika i iste krvi“.⁶² Slovenci, dakle, nisu poput Hrvata u Saboru formalno prekinuli veze s Habsburškom Monarhijom, nego je to učinjeno na spomenutom skupu od strane osoba koje tada nisu imale taj stupanj legitimnosti da bi mogle odlučivati u ime većine Slovenaca. Formalni je prekid veza s Monarhijom bio posredan jer je Narodna vlada SHS u Ljubljani formalno podređena Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, što se, između ostaloga, potvrdilo i na praktičnom planu prilikom imenovanja ljudi na diplomatske funkcije.⁶³

Odnos prema ujedinjenju sa Srbijom...

...kod slovenskih konzervativaca...

Slavlje 29. listopada nije prekinulo neizvjesnost koja je u ono vrijeme vladala među slovenskim političarima. Članovi Narodnog vijeća SHS bili su izloženi pritisku vanjskih čimbenika, posebice ratnih pobjednika, koji nisu željeli dopustiti formiranje država bez njihova nadzora. Pritom su prednjačile francuska i britanska diplomacija. Dok se potonja već 1915. Londonskim paktom obvezala teritorijalno namiriti Italiju i Srbiju, prva je tražila saveznika koji će obuzdati talijansko širenje i ujedno neće slijediti njemačke interese na drugoj strani Alpa.⁶⁴ Ne iznenađuje stoga da su upravo britanska i francuska diplomacija potaknule razgovore predstavnika Države SHS i Nikole Pašića, predsjednika Vlade Kraljevine Srbije. Uslijedili su

⁵⁸ Pred proklamaciju – „Ilirije“. *Slovenski narod* (Ljubljana), god. 51, 17. listopada 1918, 1.

⁵⁹ Jugoslovani ne odnehajo od svojih zahtev. *Slovenec* (Ljubljana), god. 46, 17. listopada 1918, 1.

⁶⁰ SIROTKOVIĆ 1992: 61-74.

⁶¹ BANAC 1992: 301.

⁶² Manifestacijski spreved v Ljubljani. *Slovenski narod* (Ljubljana), god. 51, 30. listopada 1918, 1-2.

⁶³ RAHTEN 2002: 118.

⁶⁴ KOVAČ 2003: 141-172.

kratki pregovori i potpisivanje Ženevske deklaracije 9. studenoga 1918., kojom je bilo propisano uspostavljanje zajedničke jugoslavenske države, a ujedno je buduća Ustavotvorna skupština opunomoćena za odlučivanje o temeljnim pitanjima državnoga uređenja. Potpisivanjem sporazuma, koji je predviđao federativne temelje države koja je trebala nastati spajanjem Države SHS i Kraljevine Srbije, srpska je Vlada ne samo priznala legitimnost Narodnome vijeću SHS kao predstavniku Države SHS već i ravnopravnost dvaju državnih entiteta.⁶⁵ To je ustvrdio i sâm Pašić u svojoj izjavi neposredno prije konferencije, 25. listopada iste godine:

Srbi ne želimo zauzimati hegemonski stav u budućem Kraljevstvu SHS. Svečano izjavljujem da Srbija smatra nacionalnom dužnošću oslobađanje Srba, Hrvata i Slovenaca. Oslobođeni će imati pravo na samoodređenje, tj. pravo izjaviti žele li se pridružiti Srbiji u smislu Krfske deklaracije ili žele formirati neovisne države. Ne dozvoljavamo da bi se Hrvatima i Slovencima pravo na samoodređenje na kojigod način ograničavalo. Čak i na Krfskoj deklaraciji nećemo inzistirati, ako ista nije u skladu s njihovim željama.⁶⁶

Ta je izjava odražavala duh trenutka u kojem se veličalo načelo samoodređenja naroda, a koje je pod američkim utjecajem pobjedonosna Antanta prikazivala kao jedan od svojih najvažnijih doprinosa međunarodnim odnosima i pravu. Pašić to očigledno nije mogao ignorirati u svojim govorima, no bio je također svjestan boljeg polazišnog položaja Srbije u odnosu na Hrvate i Slovence. Njima se, doduše, dopuštala iluzija o slobodnom odlučivanju između opcije zajedničke države sa Srbima i one prema kojoj bi formirali neovisnu državu, ali se pritom uvijek davalo na znanje kako bi ta potencijalna neovisna država Slovenaca i Hrvata ostala bez područja na koja su države pobjednice, Italija i Srbija, pretendirale i koja su im, uostalom, bila obećana Londonskim paktom. Prema takvom tumačenju, čak bi i ostaci slovenskih i hrvatskih teritorija vrlo teško opstali kao neovisan međunarodni subjekt.

S obzirom na navedene okolnosti Ženevska je deklaracija bila značajno političko postignuće Trumbića i Korošca koji su s pojedinim članovima srpske oporbe uspjeli pridobiti Pašićev pristanak na nagodbu koja je trebala biti temelj jugoslavenskoj dvojnoj državi.⁶⁷ Sporazum je, naime, sadržavao kako federalne tako i konfederalne elemente na kojima bi buduća Ustavotvorna skupština trebala temeljiti svoj rad. Takvu bi novu državu trebala voditi dvanaesteročlana Vlada. Polovinu bi ministara predložila srpska Vlada i ti bi polagali prisegu srpskome kralju, dok bi drugi dio Vlade predložilo Narodno vijeće SHS, čijemu bi predsjedniku prisegnula druga šestorica ministara.⁶⁸ Ženevska je deklaracija, dakle, za

⁶⁵ PEROVŠEK 2005: 200-201.

⁶⁶ PREPELUH 1987: 130-131.

⁶⁷ LAMPE 2002: 111.

⁶⁸ RAHTEN 2002: 26.

razliku od Krfskog sporazuma, uskratila prepuštanje vlasti dinastiji Karađorđević nad cijelim područjem buduće države jer bi, barem do usvajanja ustava, Narodno vijeće trebalo imati funkciju vrhovne vlasti na teritoriju Države SHS. Upravo je to bio glavni uzrok da na kraju srpska vlada ipak nije potvrdila dogovor.⁶⁹ Štoviše, 13. studenoga u Zagreb stiže Dušan Simović u funkciji delegata Kraljevine Srbije pri Narodnom vijeću SHS i uz Pribičevićevu prisutnost suočava hrvatsku stranu, odnosno Antu Pavelića (stomatologa) sa zbiljom. Simović, naime, nabraja teritorije, uključujući cijelu BiH, velik dio Dalmacije (do Rta Ploča/Planka) i polovinu Slavonije te zaključuje kako će nabrojeno u svakom slučaju postati dio Srbije jer je to izvojevano u ratu, a zapadno od te crte Hrvati i Slovenci mogu odlučiti žele li sa Srbijom ili će stvarati zasebnu državu.⁷⁰ Slovenska je strana tada očito već bila svjesna neminovnosti povezivanja sa Srbijom i Crnom Gorom, što je vidljivo iz dnevnčkih zapisa biskupa Jegliča. Ključan je čimbenik bila prijetnja da Antanta neće priznati Jugoslaviju, ako se habsburški južni Slaveni ne udruže i sa Srbijom,⁷¹ a potom bi Srbi s područja Habsburške Monarhije uz pomoć srpske vojske ionako sami izvršili priključenje Srbiji. Italija bi posljedično mogla dodatno protegnuti svoje aspiracije prema istoku, dok je u pojedinim hrvatskim i slovenskim dijelovima još uvijek prijetilo izbijanje boljševičke revolucije.⁷² Ljubljanski biskup pritom u svojim zapisima izražava bojazan za život katolika u državi pod pravoslavnim kraljem, a posebice je primjetan njegov strah da će i na slovenska područja doći srpska vojska, što bi, prema njemu, onemogućilo slobodno formiranje konstituante nove države.⁷³ Unatoč tomu Jeglič kasnije (nakon Prvoprosinačkog akta) zaključuje kako je „priključenje Srbiji ipak najprimjerenije rješenje“.⁷⁴ Na takav je stav slovenskih konzervativaca djelomično utjecala i činjenica da je srpski major Stevan Švabić, koji se nakon razmjene zarobljenika našao u Ljubljani s nekolicinom drugih pripadnika srpske vojske koji su tada već bili bivši zarobljenici, trikom pridonio zaustavljanju talijanskog prodora prema Ljubljani.⁷⁵ Prihvatanje Srbije u jugoslavensku viziju slovenskih konzervativaca bilo je, dakle, taktičke prirode. To je, naime, omogućavalo, bar s tadašnje točke gledišta, bolje polazište za osiguravanje slovenskih interesa nakon rata.

⁶⁹ ENGELSFELD 2002: 277; PEROVŠEK 2005: 201.

⁷⁰ KRIZMAN 1989: 337.

⁷¹ JEGLIČ 2015 (6. prosinca 1918): 770.

⁷² Isto (22. studenoga 1918): 768.

⁷³ Isto (11. studenoga 1918): 767.

⁷⁴ Isto (6. prosinca 1918): 771.

⁷⁵ Švabić je, naime, prema pisanju Janka Brejca, poslao pismo upozorenja talijanskom zapovjedništvu u Logatec da su jedinice srpske vojske (iako su tada u stvarnosti još bile daleko na istoku) već u Ljubljani te da bi daljnje prodiranje talijanskih trupa moglo dovesti do sukoba između saveznika (BREJC 2002: 27-28).

...i kod slovenskih liberala

Percepcija geopolitičke situacije slovenskih liberala nije bila bitno drugačija nego ona ljubljanskog biskupa i pripadnika SLS-a. No, ideološke su razlike ipak uzrokovale drugačiji pristup potencijalnoj srpskoj okupaciji od strane slovenskih liberala. Liberali su, naime, cijelo vrijeme bili za uključivanje svih Srba u Jugoslaviju. Štoviše, Viktor Sušnik 19. listopada 1918. u *Slovenskom narodu* eksplicitno navodi kako bi „Jugoslavija bez najboljeg, politički najzrelijeg i nakon ratnih događaja u budućnosti i najutjecajnijeg jugoslavenskog naroda, jednom riječju: Jugoslavija bez Srba bila bi samo politički monstrum, sličan osakaćenim bogaljima berlinskoga kongresa.“⁷⁶ Štoviše, koncentracija moći u srpskoj vlasti trebala je olakšati položaj habsburških Slavena:

Ako imamo srpsku državnost uz sebe, ništa nam se više ne može dogoditi. Srbi će znati ne samo za sebe, nego i za Hrvate i Slovence izvrsno urediti zajedničku državu, ne namećući nam srpstvo. ... Mislite li da će ponosni slobodni Srbin, koji je za slobodu patio više nego itko drugi, dopustiti da mu oni, koje je on sam spasio i stvorio im nepovratnu priliku stvoriti snažnu i slobodnu naciju, na kraju dana stvaraju smiješne poteškoće? Gledajte, Srbi kao naša krv nam zaista nude zajedničku slavensku slobodu za koju mi Slovenci i Hrvati nismo učinili gotovo ništa, iako smo za njom čeznuli. I sad se mogu naći beskrupulozni ili bezumni ljudi koji bi taj neprocjenjiv dar ocjenjivali, kritizirali i uvjetovali! Tko ne osjeća monstruoznost takvog ponašanja, ne osjeća ljudski i pokazuje da je potpuno nedostojan izlaska iz sluganstva. Vjerujte, ne trebamo mi Srbiji, potrebna je samo ona nama!⁷⁷

U slovenskih je liberala glorifikacija Srbije bila konstanta od početka 20. stoljeća, no ovog su puta upozoravali i na alternativu, odnosno kako bi se prema njima događaji mogli odvijati ako Slovenci ne bi dragovoljno prihvatili srpsku inačicu jugoslavenske države:

Ako bi nas sudbina tako strašno udarila da bi kod nas odlučili oni republikanci i federalisti – onda će se Srbija okrenuti od svih nas ... Srbija će onda tražiti od Antante sve što ona smatra srpskim: Bosnu, Banat i vezu preko Slavonije, južnu Dalmaciju i obje svoje kraljevine; Srbiju i Crnu Goru. Antanta će joj dati ono što Srbija želi. Ostat ćemo tužna lešina bez glave, ruku i nogu. Wilson i cijeli svijet će reći da nismo zreli i naša će sudbina biti zapečaćena. Nećemo više ni svoju državu moći stvoriti. ... Tko se danas opire tome da nas Srbija vodi i da o nama i za nas ima prvu i posljednju riječ, veleizdajnik je Jugoslavije, ali je i dželat te veleizdajnik slovenstva i hrvatstva. Braćo i sestre! Držite se Srbije, kao što se čovjek u morskim

⁷⁶ V Jugoslaviji. *Slovenski narod* (Ljubljana), god. 51, 19. listopada 1918, 2.

⁷⁷ Biti ali ne biti!. *Slovenski narod* (Ljubljana), god. 51, 25. studenoga 1918, 1-2.

valovima drži spasonosne stijene, ljubite ovu moćnu, ponosnu i slobodnu slavensku Srbiju cijelom dušom svojom, svim srcem svojim: pokaži joj da ste joj vječno zahvalni za njeno otvoreno bratstvo, molite ju da nam oprost, jer joj u vrijeme njenog mučeništva mi nismo znali i nismo mogli pomoći. ... Hoćemo li i mi biti takvi, da ćemo rađe tjerati sebe natrag u bezdušnu štalu gospodara koji nas već čekaju sa svih strana sa krmivom, ali i sa bičem u ruci. Je li to bolje nego zaboraviti na razne prividne posebnosti i smiješno se bojati da nam netko, dok budemo na slobodi, ne otme vjeru ili slovenski jezik ili što već? ... I zar ne želimo upravo to da jezične razlike postupno nestanu same od sebe pa da budemo jači? Posljednji put: Kroz Srbiju vodi put slavenske slobode, drugog puta nema!⁷⁸

Srbija je, dakle, u očima liberala bila spasiteljica koja bi se, međutim, ako ne bi naišla na zahvalnost i prepuštanje glavne riječi u pitanjima državne politike od strane Slovenaca (i Hrvata), mogla pretvoriti u neprijatelja koji će u svakom slučaju uzeti svoj dio kolača kao članica Antante, što bi ostalim Slovencima i Hrvatima onemogućilo stvaranje samostalne države.

Pored *Slovenskog naroda*, i drugi liberalni časopisi pišu o Velikoj Srbiji kao izvjesnoj činjenici te pritom naglašavaju da bi svako suprotstavljanje srpskoj volji za Slovence bilo pogubno. List *Domovina* u tom kontekstu donosi članak s eksplicitnim smjernicama za slovensku politiku:

Kada nam je pomoć Srbije bila najpotrebnija, kod nas je iznenada počela katastrofalna rasprava o tome treba li imati republiku ili monarhiju. Ova je svađa postala krajnje opasna jer je s jedne strane davala povod našim vanjskim neprijateljima da se miješaju u naše poslove, a s druge strane prijetila je stvoriti duboki jaz između nas i Srbije. Talijanske su novine počele pisati o nejedinstvu među Jugoslavenima, o mogućnosti da se umjesto jedne jake i jedinstvene jugoslavenske države sa Srbijom na čelu stvore tri samostalne države i to Velika Srbija, mala Hrvatska i još manja Slovenija. Ovo mišljenje talijanskih časopisa nije sasvim neutemeljeno, jer je i kod nas bilo političara koji su se izjasnili za plemensko samoodređenje, to jest da ostanemo Slovenci za sebe, Hrvati za sebe i Srbi za sebe. ... Spor za republiku ili monarhiju prijetio je da nas posvađa sa Srbima, jer smo počeli uzurpirati pravo da određujemo kakva će Srbija biti u budućnosti. Mi, koji smo u ovom ratu najmanje učinili za naše oslobođenje, htjeli smo poručiti Srbima, koji su krv prolijevali za svoju slobodu i nezavisnost godinama i godinama po raznim europskim ratištima, koji su za tu slobodu žrtvovali blagostanje i imovinu svoje bivše zemlje, da se odreknu svog kralja i pretvore kraljevstvo u republiku. Mi, koji smo stoljećima živjeli u ropstvu, usudili smo se govoriti o slobodi onim Srbima koji su tu slobodu uživali desetljećima. Naša je politika bila na putu da Srbiju dovede do toga da se za nas uopće ne zanima. Srbija si je teritorije naseljene Srbima, a to su u

⁷⁸ Isto.

Ugarskoj Bačka i Banat, zatim Slavonija, Bosna i Hercegovina, te veliki dio Dalmacije, već bila zajamčila posebnim ugovorima s državama Antante. Velika je Srbija već bila uspostavljena kada su naši vojnici još prolijevali krv za austrijskog cara i njegovog saveznika Vilima. Srbija se u pitanje hoće li joj i ostale jugoslavenske zemlje pripasti neće miješati, nego je prepustila nama da ga sami riješimo. Mi smo, međutim, to pitanje počeli rješavati praktički protiv Srbije. Moglo bi se dogoditi da mirovni kongres započne, a da mi nismo osigurali svoju neovisnost i slobodu. U toj bismo situaciji bili prepušteni sami sebi, a Talijani i Nijemci bi se cjenkali oko naših granica, dok bismo mi to samo mogli promatrati, jer ne bismo imali predstavnika i zagovornika. ... Ujedinjenje sa Srbijom za nas je od najveće važnosti. Budući da smo se sada pridružili Srbiji, imamo zastupnika kod Antante i Amerike koji je svuda priznat i koji će također moći raditi za što povoljnije određivanje naših državnih granica prema Italiji i njemačkoj Austriji te Ugarskoj. Pomoću Srbije moći će se popraviti ekonomska situacija, otkloniti posljedice koje su pogodile poraženu zemlju, poboljšati naše financije te osigurati svakodnevnu hranu i druge potrepštine. Srbija je jedina u stanju održati mir i red te osigurati da se ne razviju boljševičke prilike kao što se događa drugdje.⁷⁹

Značajan je dio slovenskih liberala, dakle, pored strahovanja pred Talijanima, austrijskim Nijemcima i Mađarima, ujedinjenje sa Srbijom vidio i kao sredstvo za uklanjanje opasnosti boljševizma. Iz te je vizure dolazak srpske vojske i državnog represivnog aparata bio poželjan jer su, prema tumačenju liberala, oni trebali ne samo zaštititi slovenske granice nego i spriječiti anarhiju te potencijalni uspon komunizma.

Iako velik dio slovenskih liberalnih političara nije negirao razlike između Slovenaca, Hrvata i Srba, velika je većina zastupala unitarnu ideju jugoslavenske nacije. Slovenstvo, hrvatstvo i srpstvo s tog se gledišta smatralo tek fazama prema oblikovanju jedinstvene jugoslavenske nacije koju su povijesne okolnosti u prošlosti razdvojile.⁸⁰ Ipak, liberali nisu u cijelosti bili na liniji srpskog jugoslovenstva jer su, kao što je vidljivo i u citiranom članku Viktora Sušnika, a što je primijetio i Šusteršič, pri pozivanju na ujedinjenje sa svim Srbima i Hrvatim jednako spominjali i Bugare. To je očito i iz pisanja u onom razdoblju kad su se dopisnici slovenskih liberalnih časopisa natjecali tko će napisati ljepši članak o Srbiji i dinastiji Karađorđević:

Danas u nama mora biti svijest da želimo postati jedinstvena zemlja od Soče do Egejskog mora, želimo postati jedna nerazdvojna država s Kraljevinom Srpskom, koja je u svjetskom ratu toliku krv prolila, i želimo stupiti s državama Antante u onaj odnos ljubavi i prijateljstva koji i danas veže

⁷⁹ Ujedinjenje s Srbijo. *Domovina* (Ljubljana), god. 1, 29. studenoga 1918, 1.

⁸⁰ PEROVŠEK 1996: 44.

Kraljevinu Srbiju s tim zemljama. Ukratko rečeno, već danas osjećamo da bi svaka pa i najmanja granica bila štetna! Mi želimo biti cjelina od Ljubljane pa do Soluna! Na taj ćemo način doći do onih veza s Antantom koje trebamo, ako želimo Jugoslaviju spasiti. Te su nam veze potrebne, ako želimo riješiti i sudbonosno financijsko pitanje. Posvuda na tom polju do rješenja se može doći samo putevima koji vode kroz Beograd. Prvo što od srca želimo je naime da srpske čete okupiraju cijeli teritorij koje spada pod Narodnu vladu u Ljubljani. Ta okupacija, koja treba sezati i na Koruškku, je početak utvrđivanja odnosa i Narodnom vijeću savjetujemo da ju s najvećom energijom isposluje kod vodstva srpske armije. Tu se ne smije ni jedan sat više kasniti!⁸¹

Liberali su, dakle, i u vrijeme priželjkivanja srpske okupacije ostajali na teritorijalno integralnom jugoslavenskom konceptu, koji je bio u suprotnosti sa srpskom jugoslavenskom ideologijom, prema kojoj je trebalo stvarati državu sa srpskom većinom.

Zaključak

U Slovenaca je, unatoč pokušajima predstavljanja drugačije slike u pojedinim historiografskim radovima koji su nastali u specifičnom kontekstu između dvaju svjetskih ratova,⁸² tek krajem Prvog svjetskog rata prevladao stav o rješavanju slovenskog pitanja izvan, a ne unutar Habsburške Monarhije. Istina je također da je i u to vrijeme postojalo više alternativa, no tek značajniji porazi austrougarske vojske i posljedično urušavanje Habsburške Monarhije te istovremena nespремnost bečkih i još manje mađarskih političkih elita da udovolje prije svega višestoljetnim hrvatskim,⁸³ a u tom okviru i slovenskim ambicijama prema političkoj emancipaciji,⁸⁴ potaknuli su njihove političke predstavnike na raskid svih državnih spona s Austro-Ugarskom u listopadu 1918. Slovenci su to, za razliku od Hrvata, učinili posredno, a napuštanju Habsburške Monarhije bitno je pridonijela informacija kako će sile Antante ipak dopustiti rasformiranje te državne tvorbe. Unatoč naizgled ujedinjenom djelovanju, posebice onom između SLS-a i NNS-a koje se odrazilo preko suradnje Korošca i Žerjava, tri su pola slovenske političke scene ipak razdvajale značajne ideološke razlike. Odnosile su se na temeljne geopolitičke parametre nove države te uopće nisu bile male. No, te se tenzije u onom trenutku ili nisu prenosile u slovensku javnost ili su ih prenosili mediji relativno malog doseg. Pored navedenoga, kako slovenski liberali tako ni sloven-

⁸¹ Srbija na pomoć. *Slovenski narod* (Ljubljana), god. 51, 9. studenoga 1918, 1.

⁸² Primjerice, LAVRIČ, MAL I STELE 1939.

⁸³ ČEPULO, MARGETIĆ I BEUC 2006: 113-122.

⁸⁴ STAVBAR 2017: 55-60.

ski konzervativci u ono vrijeme nisu najbolje razumjeli tradiciju srpske državne misli, tako da u tim danima, izuzev intimnih strahova zabilježenih u bilješkama i dnevnicima pojedinih slovenskih konzervativaca, među relevantnim političkim čimbenicima snažnijeg suprotstavljanja ujedinjenju sa Srbijom nije bilo. Tu je, dakako, iznimku činio Šusteršič koji, pak, sa svojim *Novicama* i *Resnicom* više nije imao značajnijeg utjecaja na kreiranje javnog mnijenja.

Pored talijanske opasnosti i navedenog nedovoljnog poznavanja srpske velikodržavne ideologije, na naizgled kohezivan odnos Slovenaca do ujedinjenja sa Srbijom utjecala je i činjenica da se Vojvodina već bila pridružila Srbiji tijekom samih pregovora predstavnika Države SHS i srpske Vlade. Narodno vijeće SHS na području Vojvodine nije imalo značajnijeg političkog utjecaja koji bi bio poduprt i mogućnošću aktivacije vojne sile, dok je srpska vojska tada već bila nagomilala svoje snage u toj pokrajini. Odmah nakon priključenja Vojvodine i u Crnoj je Gori srušena vlast kralja Nikole Petrovića te je proglašeno ujedinjenje države sa Srbijom. Pored toga, u Hrvatskoj su se u tom razdoblju formirala dva bloka, što se odrazilo i na djelovanje Narodnog vijeća SHS. Dok su s jedne strane pojedini članovi zajedno s Jugoslavenskim odborom nastojali postići međunarodno priznanje Države SHS, druga je strana, predvođena Svetozarom Pribičevićem, nastojala postići ujedinjenje sa Srbijom što je prije bilo moguće, i to bez prethodnoga međunarodnog priznanja Države SHS. Radićevo protivljenje nije imalo značajnijeg učinka jer, slično kao i Šusteršič na slovenskoj strani, nije imao politički kapital koji bi omogućio ostvarivanje alternativnih ideja. Nemoć zagovaratelja alternativa odrazila se na činjenici da Država SHS nije dobila više od mjesec dana kako bi mogla ravnopravnije pregovarati o (kon)federalnom povezivanju sa Srbijom. Štoviše, mnogi hrvatski političari, slično kao i slovenski liberali, čak su tvrdili kako bi Država SHS i Kraljevina Srbija trebale preuzeti uloge koje bi bile prikladne statusu poraženog, odnosno pobjednika u ratu, što je podrazumijevalo nejednakost dvaju entiteta unutar buduće države.⁸⁵ Posljedično, i kad bi htjela, slovenska politička elita nije imala praktički nikakvog ozbiljnijeg oslonca u političkim grupacijama drugih južnoslavenskih naroda pri pokušaju nametanja drugačijeg razvoja događaja. Istovremeno, srpska je diplomacija vješto spriječila povratak Korošca i Trumbića iz Ženeve, čime je Pribičeviću omogućila preuzimanje uloge najvažnijega predstavnika Države SHS. On je izostanak slovenskih konzervativaca iskoristio tako da ih je zamijenio centralizmu sklonim slovenskim liberalima⁸⁶ te je na kraju pod njegovim utjecajem 1. prosinca 1918. vlast predana srpskom prijestolonasljedniku Aleksandru Karađorđeviću.

⁸⁵ ŠIŠIĆ 1920: 277.

⁸⁶ PEROVŠEK 1996: 93-103.

Bibliografija

Izvori

Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS-1546, Zbirka biografij vidnejših komunistov in drugih javnih osebnosti, kut. 15.

Periodika

Domovina (Ljubljana), 1918–1941.

Edinost (Trst), 1876–1928.

La Yougoslavie (Zürich), 1917–1918.

Naprej (Ljubljana), 1917–1928.

Novice (Ljubljana), 1918.

Resnica (Ljubljana), 1917–1918.

Slovenec (Ljubljana), 1873–1945.

Slovenski narod (Maribor; Ljubljana), 1868–1943.

Literatura

BANAC, Ivo. 1992. Emperor Karl Has Become a Comitadji: The Croatian Disturbances of Autumn 1918. *The Slavonic and East European Review* 70/2: 284-305.

BOBAN, Ljubo. 1992. Kada je i kako nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba. *Časopis za suvremenu povijest* 24/3: 45-60.

BREJC, Janko. 2002. Od prevrata do ustave. U *Avstrijski in jugoslovanski državni problem. Tri razprave Janka Brejca iz prelomnega obdobja narodne zgodovine*, ur. Andrej Rahten. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa.

ČEPULO, Dalibor, Lujko MARGETIĆ, Ivan BEUC. 2006. *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*. Zagreb: Pravni fakultet.

ENGELSFELD, Neda. 2002. *Povijest hrvatske države i prava – razdoblje od 18. do 20. stoljeća*. Zagreb: Pravni fakultet.

HRIBAR, Ivan. 1928. *Moji spomini II. del*. Ljubljana: Tiskarna Merkur.

IVAŠKOVIĆ, Igor. 2018. The Vidovdan Constitution and the Alternative Constitutional Strategies. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 68/3-4: 525-551.

IVAŠKOVIĆ, Igor. 2021. Trijalistička reforma Austro-Ugarske u časopisima slovenskih liberala iz Trsta i Gorice. *Povijesni prilozi* 40/60: 293-316.

JEGLIČ, Anton Bonaventura. 2015. *Jegličev dnevnik*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba.

KOVAČ, Miro. 2003. Raspadanje Austro-Ugarske i rađanje Kraljevine SHS u svjetlu francuske politike (od listopada do prosinca 1918.). *Časopis za suvremenu povijest* 35/1: 141-172.

KRIZMAN, Bogdan. 1968. „Prevrat“ u Zagrebu i stvaranje „Države Slovenaca, Hrvata i Srba“ u listopadu 1918. god. *Zbornik Historijskog Instituta Slavonije* 6: 173-243.

- KRIZMAN, Bogdan. 1989. *Hrvatska u prvom svjetskom ratu: hrvatsko-srpski politički odnosi*. Zagreb: Globus.
- LAMPE, John R. 2002. *Yugoslavia as history. Twice there was a country*. Second edition. Cambridge: Cambridge University press.
- LAVRIČ, Jože, Josip MAL, Franc STELE (ur.). 1939. *Spominski zbornik Slovenije*. Ljubljana: Jubilej.
- PEROVŠEK, Jurij. 1978–1979. Slovenski komunisti in vprašanje makedonskega naroda leta 1923. *Prispevki za zgodovino delavsekga gibanja* 18-19/1-2: 17-44.
- PEROVŠEK, Jurij. 1996. *Liberalizem in vprašanje slovenstva*. Ljubljana: Modrijan.
- PEROVŠEK, Jurij. 1998. *Slovenska osamosvojitve v letu 1918*. Ljubljana: Modrijan.
- PEROVŠEK, Jurij. 2005. Jugoslovanska združitev. U *Slovenska novejša zgodovina 1848 – 1992: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije*, ur. Zdenko Čepič, Neven Borak, Jasna Fisher, 200-201. Ljubljana: Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino.
- PLETERSKI, Janko. 1971. *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914-1918*. Ljubljana: Slovenska matica.
- PREPELUH, Albin. 1987. *Pripombe k naši prevratni dobi*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- PRUNK, Janko, Cirila TOPLAK, Marjeta HOČČEVAR. 2006. *Parlamentarna izkušnja Slovencev 1848-2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- RADIĆ, Stjepan, 1971. *Politički spisi: Autobiografija, članci, govori, rasprave*. Zagreb: Znanje.
- RAHTEN, Andrej. 1999. Zadnji slovenski avstrijakant: Prispevek k politični biografiji dr. Ivana Šusteršiča. *Zgodovinski časopis* 53/2: 195-208.
- RAHTEN, Andrej. 2002. *Avstrijski in jugoslovanski državni problem. Tri razprave Janka Brejca iz prelomnega obdobja narodne zgodovine*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa.
- RAHTEN, Andrej. 2002. *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919-1929*. Ljubljana: Založba ZRC.
- SIROTKOVIĆ, Hodimir. 1992. O nastanku, organizaciji, državnopravnim pitanjima i sukcesiji Države SHS nastale u jesen 1918. *Časopis za suvremenu povijest* 24/3: 61-74.
- STAVBAR, Vlasta. 2017. *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje*. Maribor: Založba Pivec.
- ŠIŠIĆ, Ferdo. 1920. *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1914–1919*. Zagreb: Matica hrvatska.
- ŠUŠTERŠIČ, Ivan. 1996. *Moj odgovor. Žlindra v državnem zboru*. Ljubljana: CO LIBRI.
- VOVKO, Andrej. 1973. Politični profil La Jugoslavie, revije jugoslovanske politične emigracije v Švici 1917-1918. *Prispevki za zgodovino delavsekga gibanja* 13/1-2: 117-131.
- UŠENIČNIK, Aleš. 1918. *Um die Jugoslavija. Eine Apologie*. Ljubljana: Verlag der katolischen Buchhandlung.
- ZEČEVIĆ, Momčilo. 1968. *Slovenska ljudska stranka pred stvaranje Kraljevine SHS 1917-1918*. Beograd: Istorija XX veka.

Yugoslav State Ideas among the Slovenes in 1918

The paper analyses the development of Yugoslav visions among the Slovenes in the period from the beginning of 1918 to December 1 of the same year, when the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes (SCS) was established. This is a period in which the Slovenian People's Party (SLS) gradually abandoned the concept of the May Declaration and the incorporation of Slovenian territories in the South Slavic unit inside the Habsburg Monarchy, and thereafter accepted the concept of unification with Serbia. Despite the apparent cohesiveness among Slovenes, especially between the dominant streams of Slovene conservatives and liberals, the different political poles were nevertheless separated by significant ideological differences, which were also reflected in the fundamental geopolitical parameters of the imagined Yugoslav state. Additionally, there were individuals and/or party dissidents who developed alternative visions. This article presents two of them, the idea of Ivan Šusteršič and the vision of Dragotin Gustinčič. The author identifies their differences in relation to the stipulations of the May Declaration and at the end describes the circumstances which had a decisive influence on Slovene participation in the creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.

Key words: World War I, Slovenes, Yugoslavism, Anton Korošec, Ivan Šusteršič, Dragotin Gustinčič

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, Slovenci, jugoslavenstvo, Anton Korošec, Ivan Šusteršič, Dragotin Gustinčič

Igor Ivaškovič
Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani
Kardeljeva ploščad 17
1000 Ljubljana
Slovenija
igor.ivaskovic@ef.uni-lj.si